

Posudek habilitační práce

Jan Lazar: *À propos des pratiques scripturales dans l'espace virtuel : entre Facebook et Twitter*

Ostravská univerzita, 2017

Obsah: Kniha se zabývá příznakovými ortografickými jevy ve francouzštině užívané při komunikaci na Facebooku a Twitteru. Úvodní pasáže (I–IV) jsou věnovány fenoménu internetu, typologii komunikačních situací zprostředkovaných počítačem a obecné charakteristice francouzského pravopisu. Část V podává přehled o dosavadních lingvistických studiích, jejichž předmětem je počítačová komunikace. Empirická část sestává z popisu zpracovávaného korpusu (VI) a analýzy výsledků (VII).

Volba tématu: Kniha se věnuje tématu, které lze označit za relativně neobvyklé, a to hned ze dvou důvodů. Grafemika jednak bývá vytěšňována na okraj lingvistiky vzhledem k její podřízenosti zvuku a vnější regulovanosti, ačkoli i psací systémy „žijí svým životem“ (viz např. práce J. Vachka nebo V. Bubna), jednak se v knize zpracovává specifický, situačně podmíněný typ komunikace, který se výrazně vzdaluje od všeobecné jazykové normy. Právě proto však jde o téma velmi aktuální a samo o sobě zajímavé.

Struktura a metodologie: Kniha má zcela přehlednou a logickou strukturu: od obecných poznatků o počítačové komunikaci a francouzském pravopisu postupuje přes přehled dosavadních studií o grafických inovacích k představení korpusu a analýze dat. Studovaný jazykový materiál je symetrický (facebooková sdělení čítající celkem 9 000 slov, tweetová sdělení v témže rozsahu). Data jsou popsána a analyzována systematicky, názorně a s potřebnou mírou podrobnosti. K použitým metodologickým postupům lze formulovat několik poznámek:

- (1) Na několika místech, která jsou podstatná pro další argumentaci, chybějí odkazy na odbornou literaturu (výčet rysů charakterizujících počítačem zprostředkovanou komunikaci na str. 37 je pouze uveden větou *les linguistes... s'accordent sur le fait...*; stylistické příznaky e-mailové komunikace jsou podobně shrnuty výrazem *il est de notoriété...*). Naopak odkaz na studie Peška a Dedkové v souvislosti s dalšími směry bádání o počítačem zprostředkované komunikaci (str. 215) působí neústrojně (proč právě tyto studie?).
- (2) Do úvah o reformách a inovacích francouzského pravopisu by bylo možné doplnit také „utopické“ návrhy na fonetizaci pravopisu, které se nesetkaly s úspěchem (jedním z předkladatelů takové reformy byl A. Martinet) – foneticky motivované grafické formy v počítačové komunikaci jdou mnohdy tímž směrem.
- (3) Pro úplnější představu o struktuře korpusu by čtenář ocenil také údaj o počtu konverzací/replik/sdělení a počtu autorů.
- (4) Na str. 128 se píše o tom, že gramatická homonymie (*je vais allé*) zároveň patří do kategorie zkracování. Není ale jasné, zda byla i ve statistických datech započítána dvakrát (pokud ano, způsobuje to překryv v typologických kategoriích).
- (5) Jedním z příznakových pravopisných postupů je eliminace diakritik (viz příklady na str. 148 a jinde) – ta však není do typologie zahrnuta.
- (6) Pro ověření významnosti zjištěných rozdílů by bylo možné použít statistické metody, které by zvýšily směrodatnost závěrů. U některých jevů autor poukazuje na to, že jejich celková frekvence je významně ovlivněna frekvencí konkrétních výrazů (např. většinu zkratk tvoří výrazy *LOL* a *MDR*) – zde (ale i jinde) by posloužilo vyčíslení type/token ratio.

(7) Na str. 142 se upozorňuje na apokopy (*prof, info*), které jsou běžnou součástí hovorového jazyka. Nejde tedy ani o inovace související s počítačem zprostředkovanou komunikací, ani o pravopisný problém. Čím lze opodstatnit jejich zahrnutí do analýzy?

(8) Metodologie je založena na deskriptivním přístupu, který nerozlišuje záměrné pravopisné inovace a jazykové chyby. Při nedostatku dalších informací o pisatelích to mnohdy ani není možné. Tato dvojakost pravopisných anomálií (upozorňuje se na ni na str. 37, 167 a 213) je však teoreticky nadměru zajímavou otázkou, kterou by bylo možné více rozvinout.

Přínos: Pro francouzštinu již existuje literatura k ortografickým inovacím v počítačem zprostředkované komunikaci, předkládaná práce je ale přínosná v tom, že se zaměřuje na dvě komunikační platformy, které jsou zcela nedávného data. Syntéza obecných poznatků o počítačem zprostředkované komunikaci je umístěna do dostatečného teoretického rámce a představené modely klasifikace ortografických inovací jsou náležitě vysvětleny a podrobeny kritickému zhodnocení. Těžištěm práce je empirická analýza, která přináší (v mezích použitého vzorku) kvantitativní údaje o jednotlivých postupech a jejich vysvětlení. Ukazuje se mimo jiné, že apokopa (*aprèm, prof*), souhláskový skelet (*tkt, pck*), elize němého *e* (*ptit, apler*), foneticky podmíněné substituce (*twa, a koz*), zmnožování grafémů (*mddddd, ooh*) a použití verzálek (*MERCI, MAIS*) jsou častější na Twitteru než na Facebooku, zatímco u synkretismu homofonních koncovek (*je vais allé, ché moi*), emotikonů (:), ^^) a citoslovcí (*héhé, beurk*) je tendence opačná. Z komentovaných příkladů vyplývá, že písemná komunikace na obou internetových platformách nabývá značné míry nezávislosti na zvukové podobě jazyka a zároveň se stabilizuje do svébytné situační variety. Zatímco formální analýza příznakových grafických postupů je důkladně propracována, jejich funkčnímu posouzení se kniha věnuje o něco méně – důvodem ovšem může být snaha vyhnout se spekulacím. Představený jazykový materiál vybízí mj. k obecnějším úvahám o míře autonomie pravopisu (tento problém je otevřen v teoretické části knihy), o ludické funkci, identitární funkci, o roli záměrné či tolerované transgresivnosti, o potenciálu pravopisných inovací k pronikání do jiných variet francouzštiny apod.

Jazyková a formulační stránka: Kniha je psána jasným a čtivým stylem. Jen ojediněle lze narazit na gramatické chyby, stylistické lupy či překlapy (příklady ze stran 1–50: *Internet* střídavě bez členu a se členem; *en plein expansion*; *World Wibe Web*; *relira bientôt*; *l'évolution ne cesse de continuer en se miniaturisant*; *malaisien*; *l'ordinateur commence à le situer à mi chemin*; *théorie de communication*; *perdre le fil de conversation*; *subdivisés d'après des critères différents*; *les deux locuteurs ne doivent pas être connectés*; *Office québécoise de la langue française*). Na několika místech je snaha o živé podání tématu na úkor přesnosti (str. 18: „absolutní anonymita“ virtuálního prostoru; str. 34: komunikace jako „harmonická výměna“ informací).

Závěr: Předložená monografie představuje přínos pro studium aktuálního a společensky dynamického tématu, jímž je psaná varieta francouzštiny používaná v počítačem zprostředkované komunikaci. Autor v ní adekvátně propojuje teoretické poznatky s vlastním empirickým vkladem. Kniha splňuje nároky kladené na habilitační práci a jako takovou ji doporučuji pro další řízení.

V Praze, 25. srpna 2019

doc. PhDr. Tomáš Duběda, Ph.D.

